

apabox_248_24

KÍNAI ÍRÁSOS KÖZÉPMONGOL NYELVEMLÉKEK A MING-KORI CSÁSZÁRI TOLMÁCS-
ÉS FORDÍTÓHIVATALOK KÉTNYELVŰ ANYAGAIBAN

Apatóczy Ákos Bertalan

AKADÉMIAI DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**Budapest
2024**

I. A dolgozat célja és felépítése

Az itt közreadott értekezés célja, hogy összefoglaló és szintetikus áttekintést adjon a sinoszféra többnyelvű írásbeliségének a modernitás előtti legfontosabb képviselőiről, a kétnyelvű glosszáriumokról, azok közül is a műfaj legjelentősebb nyelvpárjának képviselőiről, a kínai-mongol szójegyzékekről. Noha az ebbe a körbe tartozó művek már régóta foglalkoztatják a külföldi és magyar tudományosságot egyaránt, mindeztidáig sem Magyarországon, sem külföldön nem jelent meg olyan feldolgozás, amelyik a szójegyzékek nyelvi anyagának többségét egyszerre, párhuzamosan kezeli. A dolgozatnak az egyik célja e hiány pótlása, ebből a szempontból tehát úttörő vállalkozásnak mondható. A másik, egyaránt fontos cél, hogy a vizsgált művek anyagának összesített adatait közrebocsátva bemutassa az eddig közölt legnagyobb keleti-középmongol lexikai kontingenst, mindezt olyan módon, hogy tisztázza a forrásművek abszolút kontextusát csakúgy, mint azok egymáshoz viszonyított relatív kapcsolatrendszerét. A dolgozat e céljait sikerült teljesíteni a vizsgált szójegyzékek történetének, egymással gyakran összefüggő leszármazási vonalainak tisztázásával, a bennük foglalt nyelvi anyag elemzésével és filológiai értékének, használatbeli korlátainak meghatározásával, valamint a szójegyzékek rekonstruált középmongol szókincsének egyesített mutatójával.

A dolgozat tárgyalási egységekként az alábbi szerkezetet alkalmaztam: a középmongol források általános, valamint a sino-barbár kiadványok intézményi hátterének és nemzetközi kutatástörténetének bemutatása (1. fejezet) után áttekintem a sino-mongol művek magyarországi kutatását (2. fejezet). A 3. fejezetben először általánosan mutatom be a kínai írásos középmongol nyelvemlékek rekonstrukcióját, majd ugyanezt két konkrét művön, a *Beilu yiyu* és a *Lulongsai Lüe – Yibu* anyagán keresztül ismertetem. Ezután a *Beilu yiyu* példáján demonstrálom a középmongol nyelv taxonómiáját, részletesen kitérve arra, hogy a *Lulongsai Lüe – Yibu* anyaga miért nem alkalmas arra erre a célra (4. fejezet). Az 5. fejezetben beszámolok a vizsgált források gyakorlati felhasználási lehetőségeiről, azok egy-egy speciális szeletét mutatva be elsősorban azokból a szempontokból, amelyek tekintetében az adott forrás jellegzetesnek számít. Az itt lezáródó leíró tárgyalást a *Beilu yiyu* és a *Lulongsai Lüe – Yibu* teljes szókészletének összesített mutatója követi (6. fejezet). A Függelékben közlöm a *Beilu yiyu* és a *Lulongsai Lüe – Yibu* teljes kínai írásos sino-mongol kétnyelvű szövegét, valamint az utóbbi ritka írásjegyváltozatainak azonosító táblázatát.

apabox_248_24

Forrás- és kutatástörténeti előzmények

A közép mongol nyelv írásos forrásai a 13. század közepétől állnak rendelkezésre.

Ezeknek a forrásoknak a főbb csoportjai az írásrendszereik alapján:

- ujgur-mongol írással írt szövegek (pl. „Dzsingisz köve”)
- kínai írással írt szövegek
- arab írással írt szövegek
- 'Phags-pa írással írt szövegek
- nyugati források:
 - latin írásos útleírások (Carpini, Rubruc, Marco Polo)
 - örmény (Kirakos Gandzaketsi)

Ezek közül a kínai írás volt az egyetlen olyan rendszer, amelyet mind elsődlegesen (mongol szövegek rögzítésére), mind másodlagosan (kiejtés átírására) használtak, jóllehet ezek között a funkciók között jelentős átfedés is előfordult.

A kínai írásos közép mongol nyelvemlékek változatos műfajokban maradtak fenn, így találhatunk közöttük irodalmi alkotásokat, glosszáriumokat, pecsétfeliratokat és emléktáblákat is. A dolgozat szempontjából a legjelentősebb kínai írásos források:

- *a Mongolok Titkos Története* (Yuanchao mishi 元朝秘史)
- *Hua-Yi yiyu* (華夷譯語)
- *Zhiyuan yiyu/Menggu yiyu* (至元譯語/蒙古譯語)
- *Dengtan Bijiu* (登壇必究) és benne a *Beilu yiyu* (北虜譯語)
- *Wu Bei Zhi* (武備志) és benne a *Dada yu* (韃靼語) ill. *Beilu kao* (北虜考)
- *Lulong sai lue* (盧龍塞略) és benne a *Yibu* (譯部)

Ebből a felsorolásból is kitűnik, hogy a közép mongol nyelv kutatásának kiemelkedő forrásai a 13-17. századi kétnyelvű sino-mongol nyelvemlékek. Ezek a kínai írásrendszerrel rögzített

szövegek kulcsfontosságú információkat tartalmaznak a középmongol nyelv állapotáról és a mongol-kínai nyelvi kapcsolatokról.

A középmongol nyelvelmékek kutatásában és ezeken belül a sino-mongol források vizsgálatában sok 20. századi tudós munkássága (Lewicki, Ligeti, Kara, de Rachewiltz) játszott fontos szerepet, akik alapvető fontosságú munkákban dolgozták ki a nyelvelmékek rekonstrukciójának módszertani alapjait. Ligeti maga is különböző írásrendszerekből (kínai, örmény, arab, 'phags-pa) rekonstruált középmongol nyelvelmékeket. A fentebb felsorolt műfajok képviselői közül kiemelkedik a *Hua-Yi yiyu* (華夷譯語 'Kínai-barbár fordítás') c. glosszárú, amelyet 1389-ben adott ki *Huo Yuanjie* (mongolul: *Qoniči*). A szójegyzék 844 kínai címszót tartalmazott, valamint 12 mongol nyelvű, de kínai írásos hivatalos dokumentumot. A *Hua-Yi yiyu* átírási rendszerét elsősorban Marian Lewicki kutatásai nyomán ismerhette meg a tudományos közvélemény. Ennek az eljárásnak a lényege az volt, hogy a szerzők diakritikus kínai írásjegyeket használtak az idegen hangok pontos visszaadására, amelyet Lewicki részletesen elemzett. Ugyanilyen rendszert képviselt és a *Mongolok Titkos Története* (元朝秘史) c. történeti mű is, ezek a szövegek tekinthetők a korszak legfejlettebb átírási példáinak.

II. A kutatás során használt források és módszerek

A dolgozat célja többértű volt. Egyrészt igyekeztem történeti és kultúrtörténeti kontextusba helyezni a sino-mongol glosszárúkat, kitérve ezek keletkezésének társadalmi okaira, a készítésük intézményes hátterére, az alkalmazott módszerekre, illetve ezek történetére, végül az egész ismertetett struktúra hosszú évszázadokon át tartó lassú eróziójára (1-2. fejezet). Itt ismertettem a tudományterület szempontjából releváns forrásokat, azok történetét és a róluk szóló korábbi kutatásokat.

A többnyelvű szójegyzékek intézményi háttere, és írásos anyagaik főbb jellemzői:

- Yuan-dinasztia (1276): Tolmácshivatal (*Huitong guan* 會同館) alapítása;

- a Szertartások Minisztériuma (禮部) alá rendelve;
- elsődleges cél: alapvető szóbeli kommunikáció biztosításához szükséges háttéranyag.

apabox_248_24

- Ming-dinasztia: *Fordítóhivatal* (*Si Yi guan* 四夷館) létrehozása;

- a *Hanlin Akadémia* (翰林院) alá rendelve;
- fő feladata: írásos anyagok készítése.

- Qing-dinasztia: a két hivatalt *Huitong si yi guan* (會同四譯館) néven egyesítették.

- A hivatalok virágkorában 18 különböző nyelven készítettek szójegyzékeket;

- a szerzők gyakran ismeretlenek maradtak;

- a dokumentumok minősége egyenetlen volt: a gyakran használt nyelvek (mongol, tibeti, dzsürcsen) esetében precíz, míg a ritkább nyelvek esetében pontatlanabb átírási rendszert használtak.

A szójegyzékek elsősorban gyakorlati célokat szolgáltak:

- alapszintű kommunikáció biztosítása;
- főként névszói kifejezéseket tartalmaztak;
- korlátozott szókinccsel rendelkeztek.

Az értekezés másik fő célja nyomán a teendő a nyelvi adatok kinyerésének módszertanára összpontosult: ennek a korábbi megoldásait, valamint az általam javasolt újabb eljárásokat ismertettem, a felhasználhatóság korlátait a korábbi elemzésektől eltérően pontosan meghatároztam a 3. fejezetben. A sino-mongol források elemzésekor számos szövegkritikai probléma merül fel. A másolás során keletkezett hibák, az írásjegyek következtlen alkalmazása, a diakritikus jelek figyelmen kívül hagyása mind a szöveghűség elvesztéséhez vezethetnek, ennek következtében pedig a közép-mongol nyelvállapot rekonstrukciója is torzulhat. A kutatóknak ezért rendkívül körültekintően kell eljárniuk, a különböző szövegváltozatok gondos összevetése elengedhetetlen a megbízható filológiai munka elvégzéséhez. Erre a feladatra két sino-mongol glosszáriumot választottam, egyrészt a *Dengtan Bijiu* enciklopédia *Beilu yiyu* (BLYY) 16. század végi sino-mongol szójegyzékének, másrészt a *Lulong sai lue* 盧龍塞略 (LLSL) c. 17. sz. eleji mű sino-mongol *Yibu* 譯部 szójegyzékének anyagát.

A *Beilu yiyu* (BLYY) 16. századi sino-mongol szójegyzék elemzése jól szemlélteti a közép-mongol nyelv belső sokszínűségét. A szöveg a közép-mongol lexikon számos archaikus, kihalt vagy periférikus elemét őrzi, emellett gazdag jövevényszó-állománnyal is rendelkezik, elsősorban kínai, de kisebb mértékben dzsürcsen nyelvi hatásokat is tükrözve. A szójegyzék fontos adalékokkal szolgál a közép-mongol fonológia, morfológia és szintaxis kutatásához is. Ugyanakkor a nyelvjárási sajátosságok vizsgálata során megmutatkozik a közép-mongol nyelv belső sokszínűsége: a szókezdő *h*-hang változásai, az *-i*-hang palatális törése, a magánhangzók közötti réshangok átalakulása, az *ö ~ ü* váltakozás, valamint az ajakkerekítési harmónia átmeneti állapota mind-mind egyedi jellemzőket tükröznek. A szójegyzék további fő jellemzői:

- 639 szócikkből áll;
- 17 tematikus fejezetre (*men* 門) oszlik;
- az MTAK Keleti Gyűjteményében őriznek belőle egy Ligeti által gyűjtött kéziratos másolatot.

A BLYY anyagát tárgyaló részben a következő főbb pontokat érintettem:

1. Átírási minőség:

- a mongol szavakban több átírási/elírási hiba található, mint a kínai részekben;
- gyakori volt az írásjegyek felcserélése hasonló alakú karakterekkel (pl. 義 < 义 < 叉);
- a másolók figyelmetlensége és nyelvtudásának hiánya szintén gyakran vezetett hibákhoz;
- jellemző volt karakterek téves megkettőzése, összevonása vagy kihagyása.

2. A mongol *r* és *l* fonémák átírási sajátosságai:

- az átírás észak-kínai nyelvjárásában nem volt megfelelője a mongol *r* hangnak
- az átírók többféle megoldást alkalmaztak:
 - alveoláris kódát tartalmazó szótagokat használtak (pl. 耳, 兒, 而);
 - *l*-t tartalmazó szótagokkal helyettesítették (pl. 里, 力, 利) használtak.

3. Átírási szabálytalanságok:

- az átírás ennek ellenére gyakran többértelmű volta mongol szavak olvasatát illetően;
- egyes esetekben csak párhuzamos diakrón források segítségével lehet rekonstruálni az eredeti alakot;

apabox_248_24

- ugyanazok a kínai karakterek különböző mongol fonémákat is jelölhettek.

4. Diakritikus jelek használata:

- A *Hua-Yi yiyu* kifinomult diakritikus rendszere (pl. 克, 黑, 中, 舌) a BLYY-ben már nem volt jellemző, noha a nyomai még felfedezhetők;
- a BLYY leggyakrabban használt diakritikus karaktere az 兒 volt;
- a hozzá nem értő másolók gyakran félreértelmezték vagy figyelmen kívül hagyták ezeket a jeleket, ami további szövegromláshoz vezetett.

Az átírási problémák miatt a szövegek rekonstruálása összetett filológiai munka, melynek több lépcsős menetét szintén itt ismertettem.

A 3.1.7 rész a BLYY kínai írásjegyeinek transzkripció értékét táblázatos formában mutatja be.

A vizsgálat másik fő forrása, a *Lulongsai lüe* (LLSL) című 17. századi kínai katonai munka *Yibu* c. sino-mongol szójegyzéke feldolgozásának kezdetekor ugyan ezt még nem lehetett tudni, de annak anyaga teljesen más szempontból vált hasznossá, mint ahogy az eredetileg várható volt. A kutatás kezdetén csak annyit lehetett tudni róla, hogy a sino-mongol glosszáriumok közül ez a szójegyzék tartalmazza a legnagyobb ismert korpuszt, így a közép-mongol nyelvállapotra vonatkozó fontos ismeretek voltak várhatók a kutatás eredményeként. A LLSL alapadatai:

- szerzője *Guo Zaoqing* 郭造卿, de a mű több mint két évtizeddel a halála után, 1610-ben jelent meg;
- 20 fejezetből áll, katonai és közigazgatási témákkal foglalkozik.
- A 19. fejezet a *Yibu* 'Fordítás', amely a sino-mongol szójegyzéket tartalmazza (valójában két különálló, 譯上 'Fordítás 1.' és 譯下 'Fordítás 2.' címet viselő glosszáriumból áll, melyek közül az első 8 *men* 門-re, a második 10 különböző tematikájú részre tagozódik).
- a mű méretéhez képest ugyan elenyésző számban, de a LLSL is tartalmaz eredeti szócikkeket, amelyek nagyrészt földrajzi- és népnevek.

A filológiai elemzés során **sikerült bizonyítanom, hogy ez a mű nem eredeti, hanem három korábbi ismert szójegyzék** (a *Hua-Yi yiyu*, a *Beilu yiyu* és a *Wu Bei Zhi*) egyes részeit foglalja magába, azok jelöletlen és belső sorrendiségüket figyelmen kívül hagyó másolással. Ez a tény alapvető módon értékelte át a szöveg nyelvtörténeti jelentőségét és alkalmazhatóságát, demonstrálva azt, hogy pusztán a szövegét tekintve alkalmatlan a benne foglalt nyelvi adatok kritika nélküli vizsgálatára, abból a 17. század elejére vonatkozó releváns nyelvi adat nem nyerhető ki. A feldolgozás módszere itt nem lehetett más, mint a teljes anyag egyes szócikkenkénti lenyomozása, amely ha nem is a korábban elvárt nyelvi, de mégis sok esetben hasznos filológiai eredménnyel járt. A szavankénti egyeztetés módszerével sikerült ugyanis a szójegyzék szinte teljes anyagának a forrásait meghatározni, támpontot adva ezzel az ott szereplő adatok valós nyelvi, történeti és kulturális értékének tételes meghatározásához. A LLSL esete jól példázza a kritikai elemzés fontosságát a források helyes értelmezéséhez, amely további filológiai eredményekhez is vezetett: segített az LLSL forrásainak és azok egymáshoz való viszonyának tisztázásában; a művek relatív kronológiájának megállapításában; lehetővé tette hibás másolások feltárását és emendálását; módszertani tanulságokkal szolgált a hasonló források elemzéséhez. A 3.2.5. részben külön kitértem a szakirodalomban a fenti okokból eredeztethető téves értelmezési kísérletekre.

A források értékének meghatározása után a 4. fejezetben tárgyaltam a sino-mongol forrásunk közép-mongol nyelvének taxonómiáját. Az előző fejezet tanulsága alapján erre nyilvánvalóan csak a BLYY anyaga volt alkalmas. A főbb vizsgálati területek itt a következők voltak:

1. *-n* tövű névszók:

- a szójegyzékben következetlen az *-n* használata - egyes szavaknál megjelenik, másoknál nem
- az *-n* használata még a számneveknél is ingadozó

2. igei kifejezések:

- a szójegyzék főleg névszói címszavakat tartalmaz, kevés benne az igei kifejezés
- ezek többnyire igeidő vagy aspektus jelölése nélkül szerepelnek
- ahol mégis van jelölés, ott gyakran *-ba* (TERM/PERF) vagy *-nam* (DUR) aspektusjelölőt használnak mintegy szótári alakként

3. szótagszám:

apabox_248_24

- meghatározását nehezíti a kínai átírási rendszer

4. az intervokális réshangok

- ezek megléte vagy hiánya fontos nyelvtörténeti kérdés, ennek meghatározására a 4.4 részben ismertetett módszert vezettem be

5. hosszú magánhangzók:

- az anyagon felfedezhető a hosszú magánhangzók kialakulásának folyamata, amely többnyire az intervokális réshangok fent tárgyalt változásainak további eredményeként alakult ki ($V-\gamma-V \rightarrow V-w-V \rightarrow V-'-V \rightarrow VV$)

6. a közép-mongol szókezdő *h*- hang megléte

- egyes esetekben egy másodlagos szótagkezdő *f*- hang megjelenése

Az 5. fejezet részei a leíró fejezetekből megszerzett ismeretek széleskörű gyakorlati felhasználási lehetőségeit mutatják be. Az egyes témaköröket az adott kérdéskör szempontjából legjellegzetesebb anyaggal rendelkező szójegyzék vagy szójegyzékek alapján vizsgáltam.

Az 5.1 rész árnyalni kívánja Poppe azon állítását, miszerint a kínai írásban ránk maradt sino-mongol nyelvemlék anyaga taxonómiai státuszuk szerint alapvetően a keleti közép-mongol források közé sorolhatók. A BLYY itt tárgyalt adatai szerint bizonyos esetek, előfordulások, egyes helyeken akár törvényszerűségek az egyéb forrásokból ismert „rendes” közép-mongol adatokhoz képest rendkívüliek, vagy legalábbis magyarázatot igénylő módon szokatlanok. A különböző sino-mongol források összehasonlító adatai tanúsága szerint az ezekből a **művekből kinyerhető adatok távolról sem utalnak egységes nyelvállapokra**, és erre számos bizonyíték található a BLYY-ben is. Ezeket az alábbi kategóriák szerint vizsgáltam:

a közép-mongol szókezdő *h*- megléte és változásai

- alapvetően megőrzi a közép-mongol *h*- hangot (pl. *harban* 'tíz', *hodun* 'csillag')
 - egyedi jelenséggént labiális magánhangzó előtt *f*-fé változik ($hU- \rightarrow fU-$) (pl.: *fula'an* 'vörös', *füni* 'füst', *fünege* 'róka')

az *-i*- törése

- az anyag általában nem mutatja a palatális törést

apabox_248_24

- néhány kivételes esetben előfordul (*qumusu* 'köröm', *járken* 'szív', *šoroqai* 'talaj', *nudur[ɣ]a* 'ököl', *jē* 'vő')

diftongusszekvenciák átalakulása

- részben megőrzi az eredeti diftongusokat (pl. *deliü* 'lép (anat.)', *šibau* 'madár'), de ezek sok esetben hosszú magánhangzóvá alakulnak (pl. *dolō* 'hét', *budā* 'rizs')

az *ö*→*ü* változás

- a feltételezett keleti közép mongol nyelvjárás egyik megkülönböztető jegyeit mutatja (pl. *būr* 'vese', *küngen* 'könnyű', *mündür* 'jégeső'), de vannak olyan szavak is, amelyek megőrzik az *ö* hangot (pl. *ötüge* 'medve')

ajakkerekítési harmónia

- átmeneti állapotot mutat, néhány szóban hiányzik (pl. *olan* 'sok', *jo 'a[s]* 'pénzérme'), más szavakban megvan (pl. *qolo* 'távol', *qoyor* 'kettő')

Mindezen adatok alapján az szűrhető le, hogy a BLYY forrásaként szolgáló nyelv nagy valószínűséggel a közép mongol egy viszonylag késői változata lehetett, amelyben egy dialektus kialakulásához vezető nyelvi változások már részben lejártszódtak.

Az 5.2 részben a lexikológiai vizsgálatokat már nem volt szükséges a BLYY anyagára szűkíteni, azt az 5.2.1 részben mutattam be az archaikus elemek, az ott a mongolban megjelenő kínai jövevényszavak, a kínaiiban található mongol jövevényszavak és a mongolban jelentkező dzsürcsen hatás vizsgálatával. Ezek után a *Wu Bei Zhi*-ben szereplő második sino-mongol szójegyzék (*Beilu kao*) lexikonjának egy szeletét vizsgáltam (5.2.2) annak különleges sajátosságai miatt, ti. ez a szójegyzék különösebb szemérmesség nélkül sorol fel olyan szavakat és kifejezéseket, amelyek hagyományosan erős tabunak számítottak a kínai (és mongol) írásbeliségben, és amelyek egyrészt testrészekre és élettani funkciókra, másrészt kifejezetten szitkozódásra vonatkoztak.

A szöveg jelentősége:

- Ritka betekintést nyújt a korai mandarin kínai és késő közép mongol nyelv kollokvialis rétegeibe
- A kifejezések gyakran idiomatikus szerkezetekben jelennek meg
- Fontos forrás a történeti pragmatika kutatói számára

A vizsgálat eredményeként elmondható, hogy egyes kifejezések tényleges vernakuláris jellege (legalábbis a mongol oldalon) megkérdőjelezhető, mivel ezek gyakran pusztán értelem szerinti fordításnak, azaz metafrázisnak tekinthetők, a kínai címszónak megfelelő kifejezések tényleges létezése a mongolban nem bizonyítható. Emellett pedig feltételezhető, hogy a mai olvasó számára egyes kifejezések különösen durvának vagy akár tabu alá esőnek számítanak, azonban ugyanezek a kifejezések nem feltétlenül hangzottak durván az egykori beszélők számára. A megállapítások szemléletesebb ábrázolására két táblázatban közöltem a kínai és mongol kifejezések regiszterét a WBZh-ben és az LLSL-ben.

Az 5.2.3 részben a BLYY és a LLSL sino-mongol szójegyzékeinek (utóbbin keresztül pedig természetesen a *Hua-Yi yiyu* és a *Wu Bei Zhi*/2) török jövevényszavait csoportosítottam Poppe és Rybatzki korábbi felosztásait követve, a 5.2.4 részben pedig ugyanezek mára kihalt vagy kihalófélben lévő szókincsét vizsgáltam. Utóbbiak eredményeit egy táblázatban és négy grafikonon szemléltettem.

Az 5.2.5 rész a sino-mongol szójegyzékekben található népnemeket elemzi a *Hua-Yi yiyu*, *Zhiyuan yiyu*, *Beilu yiyu*, *Beilu kao* (vagy *Dada yu*), *Lulongsai lüe – Yibu* anyagainak alapján. A tárgyalt népnemek: *Čaqān Malağa[i]* 'muszlim', *Ĵaqudai* (észak-kínai), *Ĵürčet* és változatai 'dzsürcsen', *Kitat* és változatai '(észak-)kínai', *Maĵartai* 'magyar (személynév)', *Mongqol* és változatai 'mongol', *Nanggias* és változatai 'dél-kínai', *Ongliu[t]* 'ongniyud/ongni'ud nép', *Oyirat* és változatai 'ojrát', *Öjō[d]* 'öjyied/üjyied nép', *Sarta'ul* és változatai 'muszlim, ujjur, hvárezmi', *Solongga* 'koreai', *Qara Töböt* 'Tibet Kínával határos területe és annak lakói', *Uriangqan* és változatai 'urijanghan nép', *Yeke Min[gy]an* és *Üčüken Min[gy]an* 'nagy és kis minganok'. A rész végén található összefoglaló táblázatban az adatokat tipológiai jellemzők alapján osztályoztam.

Az ötödik fejezet utolsó, 5.3 részében két gyakorlati esettanulmányon, egy Ming- és egy Qing-kori *Hua-Yi yiyu* kéziratán keresztül mutattam be a sino-mongol szójegyzékek történetét, és a tendenciaszerű, szinte elkerülhetetlen szövegromlási eseteket, amelyek még olyan kiemelkedő írástudók szövegeiben sem voltak elkerülhetők, mint a második szöveg tudós szerzőjének, a 19. századi *Li Wentian*nek (李文田) az esetében.

III. A kutatási eredmények tételes összefoglalása

- A fent ismertetett módszertani elveken alapuló **rekonstrukciós munkának** köszönhető a dolgozat leíró elemzése csakúgy, mint a lexikai végeredmény, az egyesített szómutató.
- A kutatástörténet összefoglalása és egységes keretben való ismertetése.
- A BLYY által leírt közép-mongol nyelv **taxonómiai pozíciójának** meghatározása a keleti-közép-mongol nyelvállapoton belül, különös tekintettel a benne foglalt nyelvjárási elemekre.
- A LLSL *Yibu* filológiai elemzése, melynek során bizonyítást nyert, hogy ez a **kompiláció három korábbi szójegyzék** (a *Hua-Yi yiyu*, a *Beilu yiyu* és a *Wu Bei Zhi*) egyes részeit foglalja magába, így annak szövegéből a keletkezés idejére vonatkozó releváns nyelvi adat közvetlen módon nem nyerhető ki.
- Külön fejezetben részleteztem a sino-mongol szójegyzékek vizsgálatának eredményeiből szerzett információk **gyakorlati felhasználási lehetőségeit** a dialektológia és a lexikológia (ez utóbbin belül a vulgaritás; a török jövevényszavak; a kihalt vagy ritka szókincs illetve az etnonímia) szempontjaiból.
- Egyesített szómutatóban adtam közre a BLYY és a LLSL *Yibu* teljes rekonstruált szókincsét, amely a **legnagyobb ilyen jellegű összeállítás** a sino-mongol glosszáriumok kutatástörténetében.

IV. Az értekezés témakörében megjelent saját publikációk

- Apatóczky, Ákos Bertalan. 2005. "Yiyu (Beilu yiyu) 16 shijide Hua Meng cidian zhi fenxi 譯語(北虜譯語)16世紀的華蒙詞典之分析" [A linguistic analysis of the Yiyu (Beilu yiyu), A Sino-Mongol glossary of the sixteenth century]. In *4th International Junior Scholars' Conference on Sinology*, 13.1-13.22. National Dong Hwa University-Harvard University, Hualian.
- Apatóczky, Ákos Bertalan. 2006. *Yiyu. The Deciphering of a Sixteenth Century Sino-Mongol Glossary*. Doktori értekezés, ELTE BTK. Budapest.

- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2009a. "Dialectal traces in Beilu yiyu". In Rybatzki és mtsai. (szerk.): *The Early Mongols. Studies in honor of Igor de Rachewiltz on the occasion of his 80th birthday*. Uralic and Altaic Series, vol. 173, 9-20. Bloomington: Indiana University Publications.
- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2009b. *Yiyu. An Indexed Critical Edition of a 16th Century Sino-Mongolian Glossary*. Folkestone: Global Oriental Publishers.
- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2015. "The Late Ming Chinese Lulong sai lüe (盧龍塞略) and the Peculiarities of the Reconstruction of its 'Translation' Chapter". *Rocznik Orientalistyczny* 68(2): 24-34.
- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2016. *The Translation Chapter of the Late Ming Lulong sai Lüe. Bilingual Sections of a Chinese Military Collection*. Leiden, Boston: Brill.
- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2018. "The Yibu Chapter of the Lulong sai Lüe". *Philology of the Grasslands*, Á.B. Apatóczy and C. Atwood (szerk.), 1-15. Leiden, Boston: Brill.
- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2019. "Early Mandarin profanity and its Middle Mongolian reflection in the vocabulary of the Wu Bei Zhi (武備志)". *Rocznik Orientalistyczny* 71/2: 9-38.
- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2021. "Ethnonyms along the Silk Road as Recorded in the Sino-Mongol Bilingual Sources." In Johannes Reckel és Merle Schatz (szerk.) *Ancient Texts and Languages of Ethnic Groups along the Silk Road*. Universitätsverlag Göttingen. 45-64.
- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2022a. "Yuan Ming Qing Han Meng shuangyu wenxian zhong de buluo mingcheng yanjiu" 元明清三朝汉蒙双语文献中的部族名称考. In Chen Hao (szerk.) 欧亚草原历史研究 *Ouya caoyuan lishi yanjiu*. Commercial Press, Kína, s.l.
- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2022b. "Handle with Care! The Limits of Use of Manuscripts Demonstrated on the Hua-Yi yiyu Texts of the National Central Library". In Khabtagaeva (szerk.) *Historical Linguistics and Philology of Central Asia: Essays in Turkic and Mongolic Studies*. Brill. Leiden, Hollandia, Boston (MA). pp. 251-260.
- Apatóczy, Ákos Bertalan. 2023. "A forráshasználat korlátai: Két kínai kézirat szövegkritikai esettanulmánya". *Orpheus Noster* 15: 2. pp. 20-29.